

Nationella riktlinjer gällande överförmyndarens kontroll av en persons lämplighet som ställföreträdare, JU2018/02627/L2

Innehåll

1. Sammanfattning	2
2. Inledning	3
2.1. Bakgrund	3
2.2. Syfte.....	3
2.3. Definitioner.....	3
2.4. Förkortningar.....	4
3. Överförmyndarens uppdrag att kontrollera lämplighet	5
3.1. Lämplighetsprövningen	5
3.2. Bedömning i varje enskilt fall	6
3.3. Löpande kontroller av ställföreträdare.....	6
3.3.1. Entledigande.....	6
3.4. Förenklad kontroll	7
4. Ställföreträdarens kvalifikationer	7
4.1. Kraven enligt 11 kap. 12 § FB.....	7
4.2. Formella krav.....	7
4.3. Rättrådig	8
4.4. Erfaren	8
4.5. I övrigt lämplig	9
4.5.1. Antal uppdrag.....	10
4.5.2. Jävsförhållanden.....	10
4.6. God man för ensamkommande barn.....	11

Länsstyrelserna

1. Sammanfattning

Innan någon förordnas till god man eller förvaltare ska dennes lämplighet kontrolleras av överförmyndaren i den utsträckning som behövs.

Överförmyndaren bör bl.a.:

- Regelbundet se över ställföreträdarens lämplighet, minst en gång vartannat år, och vidta åtgärder vid behov.
- Bedöma om det är tillräcklig med en förenklad kontroll av ställföreträdarens lämplighet.
- Inhämta personbevis och förvaltarfrihetsbevis.
- Inhämta utdrag ur Polismyndighetens belastningsregister.
- Skaffa god kännedom om huvudmannen och ställföreträdaren för att avgöra om den tilltänkta ställföreträdarens erfarenhet är tillräcklig.
- Inhämta referenser från minst två personer.
- Kontrollera om ställföreträdaren är på ekonomiskt obestånd eller aktuell hos Kronofogden.
- Kontrollera om ställföreträdaren är aktuell hos socialnämnden.
- Bedöma om det totala antalet uppdrag som en ställföreträdare har är lämpligt, med hänsyn till huvudmannens behov och ställföreträdarens erfarenhet och skicklighet.
- Beakta risk för intressekonflikt mellan huvudmannen och ställföreträdaren, både vid den löpande kontrollen av redan förordnade ställföreträdare och vid nya uppdrag.

Länsstyrelserna

2. Inledning

2.1. Bakgrund

För den som behöver god man eller förvaltare är det avgörande att den som utses är lämplig för uppdraget. Den som utses ska vara rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig. Av betydelse för vem som ska utses till god man eller förvaltare är huvudmannens behov av hjälp, men också hans eller hennes grundläggande rättigheter och krav på att få leva ett så värdigt och gott liv som möjligt.

Av Riksrevisionens rapport Tillsyn av ställföreträdare och överförmyndare, RiR 2017:33, framgår att överförmyndare kontrollerar en persons lämplighet på skilda sätt runt om i landet. Det kan exempelvis handla om att överförmyndarna har olika syn på vilken betydelse det har att en ställföreträdare redan har många andra pågående uppdrag eller mer generellt på vad som ingår när lämplighetsbedömningar av ställföreträdare genomförs. Regeringen har därmed uppdragit åt länsstyrelserna att gemensamt ta fram riktlinjer för hur överförmyndare bör kontrollera en persons lämplighet som ställföreträdare.

2.2. Syfte

Syftet med dessa vägledande riktlinjer är att uppnå en mer enhetlig tillämpning i överförmyndarnas kontroll samt bedömning av en ställföreträdarens lämplighet.

Riktlinjerna bör tillämpas som utgångspunkt vid överförmyndarens kontroll av en persons lämplighet som ställföreträdare. Riktlinjerna är inte bindande och inte heller uttömmande.

2.3. Definitioner

I riktlinjerna används följande begrepp utifrån nedanstående definition.

Överförmyndare

- Överförmyndarnämnd.
- Överförmyndare (enskild eller med ett kansli med tjänstemän).

Ställföreträdare:

- En förordnad förmyndare, det vill säga en särskilt förordnad förmyndare eller en medförmyndare.
- En god man med förordnande enligt 11 kap. 4 § FB.
- En förvaltare med förordnande enligt 11 kap. 7 § FB.

Huvudman

- Vuxen person som har god man enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltare enligt 11 kap. 7 § FB.
- Kan även vara barn som har en förordnad förmyndare.

2.4. Förkortningar

- FB – föräldrabalken
- JO – Riksdagens ombudsmän

UTKAST

Länsstyrelserna

3. Överförmyndarens uppdrag att kontrollera lämplighet

3.1. Lämplighetsprövningen

Enligt 11 kap. 12 § FB ska god man eller förvaltare vara rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig. Innan någon förordnas till god man eller förvaltare ska hans eller hennes lämplighet kontrolleras i den utsträckning som behövs.

Överförmyndaren måste göra en aktiv efterforskning av ställföreträdarens lämplighet, för att säkerställa att den som utses är kompetent att klara av uppdraget. Risken för att huvudmannen utnyttjas av ställföreträdaren minimeras om överförmyndaren gör den utredning som behövs. Överförmyndarens tillsyn underlättas också om lämpliga ställföreträdare, som kan utföra uppdragen mer effektivt, utses.¹

Överförmyndaren ska göra en lämplighetsprövning:

- Innan beslut om förordnande om tillfälligt godmanskap enligt 11 kap. 1-3 §§ FB.
- När överförmyndaren inhämtar utredning till rätten enligt 10 kap. 14 § och 11 kap. 17a § FB.
- I ärenden gällande byte av ställföreträdare enligt 11 kap. 4 och 7 §§ FB.

JO har konstaterat att överförmyndaren måste vidta vissa utredningsåtgärder för att kunna avgöra om en person uppfyller kraven på lämplighet. Om det är fråga om en person som inte tidigare haft uppdrag som ställföreträdare krävs en mer omfattande utredning enligt JO. I dessa fall bör överförmyndaren alltid t.ex. kontrollera om tilltänkt ställföreträdare förekommer i belastningsregistret eller Kronofogdens register. Ställföreträdare som tidigare haft uppdrag bör också kontrolleras återkommande på samma sätt. Hur ofta en sådan kontroll bör ske får bedömas från fall till fall.²

JO har vidare anfört att det aldrig är tillräckligt att enbart godta huvudmannens uppfattning i lämplighetsfrågan. Huvudmannens ekonomi kan också ha betydelse för vilken utredning som krävs. Överförmyndaren bör därför skaffa sig en god uppfattning om huvudmannens ekonomiska och övriga situation inför utredningen. Överförmyndaren bör därför, t.ex. genom inhämtande av referenser och egen kontroll, försäkra sig om den föreslagne gode mannens allmänna lämplighet för uppdraget.³

Samma utredningskrav gäller oavsett den tilltänkta ställföreträdarens relation till huvudmannen. Att huvudmannen själv har föreslagit någon till ställföreträdare

¹ Prop. 2013/14:225, s. 34

² JO:s beslut 2009-12-14, dnr 2195-2008

³ JO:s beslut 2009-03-17, dnr 3958-2007

Länsstyrelserna

innebär inte att överförmyndarens kontroll bör vara mindre noggrann. Utgångspunkten måste alltid vara att den som utses har förmåga att se till huvudmannens bästa.⁴

3.2. Bedömning i varje enskilt fall

Uppdraget som ställföreträdare kan variera i mycket stor utsträckning. De egenskaper och kunskaper som ställföreträdaren behöver för att kunna utföra uppdraget behöver stämma överens med huvudmannens behov. Lämplighetsbedömningen ska ske genom en nyanserad helhetsbedömning i varje enskilt fall. Exempelvis innebär det inte per automatik att en person är olämplig som ställföreträdare om personen är dömd eller på annat sätt lagförd för brott.

3.3. Löpande kontroller av ställföreträdare

Löpande kontroller i fråga om den som är förmyndare, god man eller förvaltare kan göras vid behov, se 11 § p. 14 förordningen (1999:1134) om belastningsregister. Uppgifter från belastningsregistret gällande ärenden om lämplighetsprövning ska lämnas ut till överförmyndaren om det är fråga om brott som lett till någon annan påföljd än penningböter. Även kontroll hos Kronofogden och socialnämnden kan göras löpande, se 16 kap. 10 § FB.

Rekommendationer

Överförmyndaren bör:

- Regelbundet se över ställföreträdarens lämplighet (minst en gång vartannat år) och vidta åtgärder vid behov, exempelvis genom att kontrollera belastningsregister, Kronofogdens och socialnämndens register.
- Pröva ställföreträdarens lämplighet oftare än ovan nämnda, t.ex. vid indikationer att något inte står rätt till.

3.3.1. Entledigande

Om en god man eller förvaltare under ett pågående uppdrag gör sig skyldig till missbruk eller försummelser eller på annat sätt visar sig vara olämplig för uppdraget, ska denne entledigas i enlighet med 11 kap. 20 § FB. Överförmyndaren har rätt att inhämta registerutdrag från belastningsregistret även i denna situation (se 11 § p. 14 b i förordningen om belastningsregister).⁵

⁴ Prop. 2013/14:225, s. 35 f.

⁵ Prop. 2013/14:225 s. 35

Länsstyrelserna

Tänk på!

- Det kan bli aktuellt med ett entledigande trots att det inte föreligger någon mer kvalificerad olämplighet till grund, exempelvis om ställföreträdarens redovisning över förvaltningen är bristfällig eller om ställföreträdaren haft flera uppdrag men blivit entledigad från dessa på grund av inkomna klagomål från både huvudmän och personal för huvudmän.⁶ Det räcker med att ställföreträdaren inte längre uppfyller kraven i 11 kap. 12 § FB som gäller vid förordnandet.

3.4. Förenklad kontroll

I vissa situationer kan lämplighetskontrollen förenklas, exempelvis om ställföreträdaren nyligen förordnats i ett annat ärende och därmed fått sin lämplighet prövad.⁷

4. Ställföreträdarens kvalifikationer

4.1. Kraven enligt 11 kap. 12 § FB

En ställföreträdare ska vara:

- rättrådig
- erfaren
- i övrigt lämplig
- myndig
- fri från förvaltare.

Kraven gäller vid förordnandet av ställföreträdare och gäller för hela uppdraget. Ställföreträdaren kan bli entledigad om något/några av kraven inte uppfylls under uppdraget.

4.2. Formella krav

För att kunna bli ställföreträdare måste denne vara myndig och inte själv ha förvaltare.

Rekommendationer

Överförmyndaren bör:

- Inhämta personbevis.
- Inhämta förvaltarfrihetsbevis om den tilltänkta förvaltaren är folkbokförd i en annan kommun.
- Kontrollera överförmyndarens egna register för att säkerställa att tilltänkt ställföreträdare inte själv har förvaltare.

⁶ ÖÄ 967-12, Hovrätten Övre Norrland, ÖÄ 8194-10, Svea hovrätt, ÖÄ 9695-12 och 5194-10, Svea Hovrätt

⁷ Prop. 2013/14:225, s. 44

Länsstyrelserna

4.3. Rättrådig

För att kontrollera rättrådigheten hos en tilltänkt ställföreträdare kan överförmyndaren begära ett utdrag ur belastningsregistret. Överförmyndaren har möjlighet att begära utdrag ur belastningsregistret gällande den person som överförmyndaren avser att förordna eller avser att föreslå för rätten att förordna till ställföreträdare. Överförmyndaren har samma möjlighet avseende ställföreträdare som redan har uppdrag.

Allvarlig brottslighet bör i regel diskvalificera en person som ställföreträdare. Även mindre allvarlig brottslighet bör leda till att en person bedöms som olämplig, om det är fråga om förmögenhetsbrott eller våldsbrott åtminstone om det ingår fängelse i straffskalan.⁸

Rekommendationer

Överförmyndaren bör:

- Inhämta utdrag ur belastningsregistret.
- Kontrollera att ställföreträdaren inte dömts för något brott som kan inverka på uppdraget på så vis att det finns anledning att ifrågasätta om uppdraget kommer utföras på ett fullgott sätt utan risk för att huvudmannen drabbas.

4.4. Erfaren

För att bedöma en ställföreträdarens erfarenhet ska en bedömning göras i varje enskilt fall. Förutom att vara allmänt lämplig ska ställföreträdaren också bedömas vara lämplig för det aktuella uppdraget. Om uppdraget t.ex. innefattar förvaltning av fastigheter, bör kunskaper på detta område finnas.⁹ Uppdragets karaktär får således avgöra vilka mer speciella kunskaper som behövs.

Redan vid den lämplighetsbedömning som enligt 11 kap. 12 § FB görs har överförmyndaren ett ansvar för att se till att den som förordnas har förutsättningar att klara av uppdraget. I detta ligger också ett ansvar för att erbjuda utbildning till de som har behov av det och se till att nödvändig information når ställföreträdarna (se 19 kap. 18 § FB).¹⁰ Kunskapsnivån hos en ställföreträdare kan ha betydelse vid lämplighetsprövningen. 19 kap. 18 § FB är tillämplig även i förhållande till gode män som förordnats enligt 12 § lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

⁸ SOU 2004:112, s. 260 f., ÖÅ 3177-17, HovR Skåne och Blekinge

⁹ Prop. 2013/14:225, s. 44 och NJA 1991 s. 545

¹⁰ Prop. 2013/14:225 s. 21

Länsstyrelserna

Rekommendationer

Överförmyndaren bör:

- Skaffa sig god kännedom om huvudmannen och det aktuella uppdraget för att kunna avgöra om den tilltänka ställföreträdarens erfarenhet är tillräcklig.
- Skaffa sig god kännedom om ställföreträdarens kunskaper.

4.5. I övrigt lämplig

Bedömningen av om en person är i övrigt lämplig gäller den som överförmyndaren avser att förordna eller avser att föreslå för rätten att förordna till ställföreträdare. Bedömningen gäller också för befintliga ställföreträdare vid pågående uppdrag.

Tänk på!

- För att bedöma om en tilltänkt ställföreträdare i övrigt är lämplig för sitt uppdrag bör överförmyndaren inhämta referenser.¹¹
- I bedömningen av om en ställföreträdare är i övrigt lämplig för uppdraget bör olika former av intressekonflikter vägas in.¹²
- För att vara i övrigt lämplig ska ställföreträdaren inte vara på ekonomiskt obestånd eller aktuell hos Kronofogden.¹³
- Ställföreträdaren ska inte ha substansmissbruksproblematik.¹⁴

Överförmyndaren måste se till det aktuella ärendet och utreda vad huvudmannen har för behov av hjälp.

Vid pågående uppdrag kan lämpligheten ifrågasättas t.ex. när det föreligger samarbetsvårigheter eller djupgående meningsskiljaktigheter mellan ställföreträdaren och huvudmannen. Det kan också vara fråga om att ställföreträdaren hamnat i en jävssituation gentemot huvudmannen, som inte kan avhjälpas med en tillfällig god man enligt 11 kap. 2 § FB.¹⁵ Se mer om jäv under avsnitt 4.5.2. I dessa fall kan det bli fråga om entledigande av ställföreträdaren. Överförmyndaren ska dock göra en bedömning i det enskilda fallet.

Socialnämnder och andra myndigheter är skyldiga att på begäran lämna överförmyndaren de uppgifter som behövs för överförmyndarens tillsynsverksamhet, se 16 kap. 10 § FB.

¹¹ Prop. 2013/14:225 s. 44

¹² Prop. 2013/14:225, s. 35

¹³ Prop. 2013/14:225, s. 34, jfr även 11 kap. 20 § FB

¹⁴ ÖÅ 91-14, Hovrätten för Övre Norrland

¹⁵ ÖÅ 703-17, Hovrätten för Nedre Norrland

Länsstyrelserna

Rekommendationer

Överförmyndaren bör:

- Skaffa sig god kännedom om huvudmannen och det aktuella uppdraget för att kunna avgöra om ställföreträdaren är lämplig i övrigt.
- Kontrollera om ställföreträdaren förekommer hos socialnämnden.
- Inhämta, om möjligt, referenser från minst två personer – t.ex. chefer, kollegor eller styrelsemedlemmar i föreningslivet.

4.5.1. Antal uppdrag

Det finns ingen fastställd gräns för hur många uppdrag en ställföreträdare får ha. En ställföreträdarens förmåga att klara av flera uppdrag är beroende av dennes skicklighet och erfarenhet samt uppdragens komplexitet.¹⁶

Det finns en risk för att en ställföreträdare som tar på sig alltför många uppdrag inte klarar av att tillgodose samtliga huvudmans intressen. Vid den lämplighetsprövning som överförmyndaren ska göra ingår att bedöma om den som förordnas har förutsättningar att klara av uppdraget. Det är viktigt att den som utses har tillräckligt med tid för att tillgodose huvudmannens behov.¹⁷

Rekommendationer

Överförmyndaren bör:

- Bedöma om det totala antalet uppdrag som en ställföreträdare har är lämpligt, med hänsyn till huvudmannens behov och ställföreträdarens erfarenhet och skicklighet.
- Kontrollera antalet uppdrag exempelvis genom överförmyndarens register samt genom att begära upplysning från den tilltänkta ställföreträdaren.

4.5.2. Jävsförhållanden

I bedömningen av om ställföreträdaren är i övrigt lämplig bör olika former av intressekonflikter vägas in.¹⁸ Överförmyndaren ska göra en bedömning i det enskilda fallet. En ställföreträdare är inte behörig att företa en rättshandling åt huvudmannen om de på något sätt har intressen som strider gentemot varandra, t.ex. om de tillsammans äger en fastighet som ska säljas eller är delägare i samma dödsbo. Vidare kan inte en ställföreträdare företräda huvudmannen om de är parter i samma rättegång. Om motstridiga intressen uppkommer ska

¹⁶ Prop. 2013/14:225, s. 35

¹⁷ Prop. 2013/14:225, s. 44

¹⁸ Prop. 2013/14:225, s. 35 och 44

Länsstyrelserna

överförmyndaren förordna en särskild god man att företräda huvudmannen vid denna situation, se 12 kap. 8 § FB.

Det finns situationer där det inte finns några legala hinder för att ställföreträdaren ska kunna företräda sin huvudman, men där det ändå kan anses som olämpligt. Exempelvis:

- Om en huvudman har en ställföreträdare som också är personlig assistent.¹⁹
- Om huvudmannens ställföreträdare samtidigt är vårdpersonal vid den enhet där huvudmannen är vårdtagare.²⁰
- Om personal inom socialtjänsten som har hand om huvudmannens ärende samtidigt innehar uppdrag som ställföreträdare.²¹
- Om en ställföreträdare samtidigt har uppdrag som ledamot i ett utskott inom den kommunala socialförvaltningen i den kommun där huvudmannen bor.²²

Rekommendationer

Överförmyndaren bör:

- Beakta risk för intressekonflikt dels vid den löpande kontrollen av redan förordnade ställföreträdare, dels vid nya uppdrag.
- Föredra en utomstående person om det finns motsättningar inom slakten (jfr Hovrätten för Nedre Norrland, mål nr ÖÄ 621-17).

4.6. God man för ensamkommande barn

Gällande lämplighet hos god man för ensamkommande barn finns bestämmelser i lagen om god man för ensamkommande barn. Där anges att frågan om lämplighet ska prövas enligt reglerna i 11 kap. 12 § FB men att det utöver den vanliga lämplighetsbedömningen, vid val av god man för ensamkommande barn, ska läggas särskild vikt vid den utsatta situation som barnet befinner sig i, se 4 § lagen om god man för ensamkommande barn.

¹⁹ ÖÄ 2130-13, Hovrätten för Västra Sverige och SOU 2004:112 s 794 - 796. Socialstyrelsen, Personlig assistent och god man. Är rollerna förenliga? 2014, 2014-01-17, Holmgård – Wallgren, "God man, förvaltare och förmyndare", 2015, s. 182 f, Sveriges kommuner och landsting – framställan till justitiedepartementet, 2009-12-07, dnr 09/5558

²⁰ SOU 2004:112, s. 796

²¹ SOU 2004:112, s. 796

²² ÖÄ 7522-16, Svea Hovrätt